

Undersøkelser i skolemiljøsaker

Hvis dere får mistanke om, eller kjennskap til, at en elev ikke har det trygt og godt, skal dere undersøke saken så snart som mulig. Dere skal finne ut hva som ligger bak elevens opplevelse, og ikke framskaffe bevis.

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 01.08.2024

Gode undersøkelser og analyser er en forutsetning for at dere skal kunne vurdere hva som er egnede tiltak. Det innebærer at dere må undersøke på ulike måter og fra ulike perspektiver.

Skolen skal undersøke

- elevenes egen opplevelse og bakgrunnen for den
- fakta om situasjonen
- faktorer i skole- og klasse miljøet som kan bidra til at eleven ikke har det trygt og godt

En undersøkelse kan også innebære å avklare forhold tilbake i tid. Hendelser på fritiden og på digitale flater kan ha sammenheng med relasjonene elevene har på skolen, og vil derfor kunne påvirke skolehverdagen. Bruk av digitale plattformer gjør at det kan være vanskelig for elevene å skille mellom hendelser på fritiden og på skolen.

Samtaler med elever

Det er viktig at elever som forteller at de ikke har det trygt og godt blir møtt av ansatte som lytter, tar dem på alvor og er åpen for elevens opplevelse. Samtaler er utgangspunktet for å få tilgang til elevenes opplevelser av skolemiljøet. Du er en støttespiller for elevene. Det innebærer å vise forståelse for hva eleven føler. Samtidig er du også ofte både tolk og brobygger, og kan bidra med å forklare hvordan andre elever tenker og føler.

Vær trygg og lyttende

Det er viktig at du lytter, tar elevene på alvor og er åpen for elevenes subjektive opplevelse. Du bør være følelsesmessig regulert før du går inn i samtaler med elever. Det vil si at du må skape trygghet og validere elevens følelser. Å være trygg og lyttende betyr at du skal stille åpne spørsmål til eleven og vise at du bryr deg om det eleven forteller deg.

Noen elever trenger mer tid og trygghet for å snakke. Det aller viktigste du kan gjøre hvis en elev er usikker eller taus, er å være anerkjennende, åpen og tålmodig. Still åpne og undrende spørsmål, vis interesse og vennlighet. Elever er forskjellige og uttrykker seg på ulike måter, og dette er det viktig at du tar hensyn til. Samtalen skal være en dialog der elevens opplevelse er i sentrum. Det betyr at du må ha en bevisst lytteinnstilling. Lytting er ingen teknikk, det er en holdning. Den viser seg i kroppsspråket ditt, og er også merkbar gjennom oppfølgingsspørsmål, interesse i stemmen og ord som bekrefter at du lytter og tar elevens opplevelse på alvor.

Når samtalen stopper opp

Noen ganger kan samtalen stoppe opp, og eleven kan for eksempel la være å svare, gå i forsvar, bagatellisere eller bli helt taus.

Det kan være mange årsaker til at samtalen låser seg. Det er mange følelser involvert, og meningene til foreldre, andre ansatte og medelever kan påvirke elevens motivasjon for samtalen. Din egen frustrasjon kan også bli synlig på en slik måte at eleven blir utrygg og samtalen stopper opp.

Tips til å få samtalen på sporet igjen

- Anerkjenn elevens følelser, og bekreft at du forstår at det kan være utfordrende å snakke om dette.
- Tål avvisning gjennom å vise og si at du fortsatt er der og vil samarbeide med eleven.
- Gjør gjerne noe annet mens dere snakker sammen, som for eksempel å gå en tur.
- Hvis det blir mye følelser, kan det være godt med en pause.
- Legg vekt på at du ønsker å finne en løsning sammen med eleven.
- Vurder om du skal spørre om eleven vil ha med seg noen som kan gi støtte og trygghet i samtalen.

Her finner dere en film om samtaleformen dialogisk samtale og støtte til gjennomføring av slike samtaler.

Observasjon

Å følge med og være observante på elevenes trivsel og sosiale liv, er en sentral del av å jobbe i skolen. I skolemiljø saker er observasjon en viktig måte å undersøke saken på, og gir ofte nyttig informasjon om en situasjon.

Systematiske og usystematiske observasjoner

Observasjon handler om å se etter noe med en særlig oppmerksomhet. Noen ganger kan observasjonene bli gjort fra sidelinjen, andre ganger kan de ansatte være en del av situasjonen. Når elever ikke har det trygt og godt, er både den tydelig strukturerte og systematiske observasjonen og den åpne og utforskende usystematiske observasjonen viktig.

Ved usystematisk observasjon observerer dere uten å ha planlagt tidspunkt, kontekst eller innhold. I systematisk observasjon planlegger dere på forhånd hvilke handlinger, aktiviteter eller situasjoner dere skal observere. Det er viktig å ha gode observasjonsnotater for å huske riktig. Dere kan bruke observasjonsskjema eller skrive ned fortløpende det dere observerer. I notatene kan dere gjengi situasjoner eller skrive ned stikkord som kan hjelpe dere til å huske konkrete situasjoner slik det faktisk var.

Planlegge observasjon

Det er stor forskjell på om dere skal observere for eksempel miljøet i en klasse eller grupper som et forebyggende tiltak, eller relasjoner mellom elever i en skolemiljø sak.

I forarbeidet er det uansett en rekke spørsmål som bør avklares, som for eksempel

- hva skal vi observere?
- hvem skal vi observere?
- hvem av oss skal observere?
- hvor skal observasjonene foregå?
- når skal observasjonene gjennomføres?
- hvor lenge skal observasjonene foregå?
- hvem skal vite om observasjonene?
- hvordan skal vi dokumentere observasjonene?
- hvem skal være med og drøfte observasjonene?

Jo tydeligere svar dere klarer å gi på disse spørsmålene, jo bedre er det. Et godt forarbeid legger grunnlag for observasjonenes pålitelighet og gyldighet.

Beskrivelser og tolkninger

Det er viktig å skille mellom beskrivelse av en hendelse og beskrivelse som inneholder tolkninger. Et eksempel på en objektiv beskrivelse kan være: "Peder gikk bort til Håkon og sa: Du er en drittunge som bare lager kvalm". Et eksempel på en tolkning av samme situasjon kan være: "Peder gikk med sinne i blikket bort til Håkon og sa med høy og skingrende stemme: Du er en drittunge som bare lager kvalm!"

Det er viktig å være bevisst på hvordan observatørens tolkninger av den non-verbale kommunikasjonen blir en del av analysen og forståelsen av situasjonen. For at ikke én persons tolkninger skal farge hele observasjonen, er det viktig at flere observerer.

Observasjon i friminutt og overganger

I enkelte situasjoner kan det være større risiko for negative hendelser. Det kan for eksempel være i friminutt og overgangssituasjoner, der det ofte er færre ansatte i nærheten. I disse situasjonene er det spesielt viktig at dere er oppmerksomme og bevisste på hva og hvor dere skal følge med.

- Hvem tar mye plass og er det noen som ikke får plass?
- Hvem tar positive eller negative initiativ?
- Hvem blir "usynlige" i elevgruppen?
- Hvem får positiv eller negativ respons fra de andre?

I etterkant er det viktig at dere deler og drøfter det dere har observert. Observasjonene er viktige når dere skal analysere alle undersøkelsene og velge egnede tiltak.

Observasjon og etikk

Det beste for eleven skal være et grunnleggende hensyn i alt arbeid, også når dere observerer. Alt observasjonsarbeid har som mål å gjøre skolehverdagen for eleven så god som mulig.

Både når dere planlegger, gjennomfører og evaluerer, må dere gjøre visse etiske vurderinger. Det er relevant å se på faktorer som

- om og eventuelt hvorfor dere bør observere noen så tett
- hvordan dere skal ta hensyn til det at eleven ønsker eller ikke ønsker å bli observert
- hvordan dere tar vare på observasjonsnotater
- hvordan dere deler inntrykk fra observasjoner med kollegaer, foreldre og eventuelt andre
- om, og i så fall hvordan, dere kan eller bør informere foreldrene før dere observerer

Kartlegging

Kartlegginger gir verdifull informasjon om relasjoner mellom elever og gruppedynamikker. Det gir også informasjon om relasjoner mellom elevene og de som jobber på skolen. Det kan være avgjørende for å finne ut hvem elevene har tillit til, og hvordan dere må jobbe for å opprettholde gode og trygge relasjoner til alle elevene.

Kartlegge klassemiljøet og relasjonene mellom elevene

Når dere skal undersøke en skolemiljøsak, er det ofte nyttig å sette dere inn i klassens sosiale dynamikker. Gruppedynamikk, hierarkier og klikkdannelser kan spille en viktig rolle i saker der elever ikke har det trygt og godt på skolen. Lærere må vite hva som kjennetegner klassenes sosiale hierarkier og grupperinger og avdekke hvilke utfordringer deres klasse har.

Opplæringsforskriften sier at skolen kan bruke ikke-anonyme undersøkelser både i det forebyggende arbeidet og i enkeltsaker. Før dere benytter ikke-anonyme skolemiljøundersøkelser, må dere vurdere om undersøkelsene er egnet til å kartlegge skolemiljøet, og om de gir grunnlag for å finne egnede tiltak.

I enkeltsaker skal ikke-anonyme skolemiljøundersøkelser bare brukes i situasjoner som er relativt omfattende. Det kan være utfordringer som er langvarige, uoversiktlige eller kompliserte. Dere kan først bruke ikke-anonyme undersøkelser hvis andre undersøkelser ikke er tilstrekkelige. Det vil si at det er begrensninger i når slike undersøkelser kan brukes, av hensyn til personvern. Dere må ikke hente inn flere opplysninger enn det som er nødvendig. Når dere gjennomfører slike undersøkelser i det forebyggende arbeidet, kan undersøkelsene kun inneholde spørsmål om negative relasjoner hvis enkeltelever ikke kan navngis.

Kartlegge relasjonene mellom elevene og de ansatte

Å kartlegge de ansattes relasjoner til elevene kan brukes for å få oversikt over relasjonene mellom de ansatte og elevene. Dere kan også vurdere å kartlegge hvis dere er bekymret for at det er elever som de ansatte strever med å komme i posisjon til, eller som går under den relasjonelle «radaren» og er usynlige.

Som med alle typer kartlegging og kategorisering av elever, må dere være bevisste på de etiske implikasjonene og behandle materialet respektfullt og konfidensielt. Resultatene må bare brukes internt på skolen

Fremgangsmåte

Etabler en felles forståelse av hva som kjennetegner positive, usikre og problematiske relasjoner. La alle som arbeider med elevgruppa vurdere sin relasjon til elevene. En fremgangsmåte for å vurdere dette, er å plassere elevene inn i følgende soner.

Sikkerhetssonen – de elevene du er sikker på at du har en positiv og utviklingsstøttende relasjon til.

Risikosonen – de elevene du har en litt usikker relasjon til og ikke veldig nær kontakt med.

Faresonen – de elevene du har en problematisk relasjon til, eller som du strever med å komme innpå.

Når registreringen er gjennomført går teamet gjennom resultatene sammen. Det mest interessante er å se om det dukker opp mønstre, og hvor mange som skårer sin relasjon til samme elev til å være i faresonen. Det kan også forekomme store sprik i resultatene, der noen har en god relasjon mens flere er usikre eller har en problematisk relasjon til samme elev. Diskuter hva dette kan skyldes, og hva dere skal sette inn av tiltak for å forbedre relasjonene.

Analyse og sammenstilling av informasjon

For å finne ut hvilke tiltak som kan være egnede for å gjøre elevens skolemiljø trygt og godt, er det viktig å at dere sammenstiller og analyserer all relevant informasjon. Dette gjelder både informasjonen undersøkelsene gir, og informasjon dere har fra før. Målet må være å skape en bred forståelse av situasjonen.

Informasjonen dere har, og hvordan dere tolker den, gjør at dere forhåpentligvis får en forståelse for hva som påvirker skolemiljøet til eleven. Her er det viktig at dere er bevisst på deres egne holdninger og hva dere tenker om saken på forhånd, og at dere er åpne for at ny informasjon kan bidra til å opplyse saken. Dere må så finne ut hvor dere kan sette inn tiltak som skaper en endring for eleven.

I høyremenyen på denne siden finner dere flere filmer om analyse, og hvordan dere kan jobbe for å sammenstille informasjon.

Filmer

- [Filmer om aktivitetsplikten](#)
- [Dialogisk samtale](#)
- [Observasjon](#)
- [Pedagogisk analyse](#)

- Tiltaksutvikling etter analyse av informasjon

Relevante ressurser

- Samarbeid med foreldre i skolemiljø saker
- Behandle personopplysninger i skolemiljø saker
- Personvern (GDPR)
- Elevundersøkelsen
- Kompetansepakke om trygt og godt skolemiljø (modul 5)

Regelverk

- Opplæringsloven § 12-4
- Opplæringsloven §12-5
- Opplæringsforskriften § 20-5

Refleksjonsspørsmål

- Hva er min styrke i samtaler?
- Hva er min utfordring i samtaler?
- Hvilke strategier bruker jeg når jeg får til en god samtale?
- Påvirker mine holdninger til teknologi og sosiale medier hvordan elever snakker med meg om digitale hendelser?
- Hvordan kan vi bruke mer systematisk observasjon som en del av vår praksis i klasserommet og i friminuttet?
- Hvordan kan vi bruke observasjon til å følge opp skolemiljø saker som er avsluttet?
- Hvordan kan vi få innblikk i hvordan elevene oppfører seg mot hverandre på nett?